

سیداحونہ ودیہک

پہلی دورہ

نووسيوه ، له ریټووسی کوربشدا له بریتسی دوو (ای) ، (ای - که شیدیهک له سهری) به کارهیتراوه . به پای من نهمه به زور سه پاندنی فونیمی عه ره بییه به سهر کوردیدا . ههردوو به ره وای بۆ چوون، که له بهرته وهی له زمانی کوردیدا (وای بزوینی کورت و (وای بزوینی دریز هه به وه له عه ره بیشدا (ضمه) و (وا هه به ، نه وه ده بچ (ی) اش هه به و چه شنه - واته کورت و دریز ، وه که عه ره بی (کسه) و (ای) - بچ . له راستیدا له زمانی کوردیدا به و جوره نیسه و به داخوه کورو گه نی له زایانان و پوونا کیرانی کورد هه ستیان به و تایه تیتی بهی زمانی کوردی نه کردوه .

گومان له وه ناکرئ که له زمانی کوردیدا (و - ۱۱) و (و - ۱۲) دوو فونیم ، چونکه گورینی (و - ۱۱) به (و - ۱۲) جیاوازی ده خاته نیوان وشه وه و وشه نی سوئ په پیداده کا . به وینه نه گه له وشه «کور» دا فونیمی (و - ۱۱) بکرینه (و - ۱۲) ، نه وه وشه که ده بیته «کور» ، واته جیاوازی که و ته ناوانه وه و له بهرته وه دوو فونیم . بچ گومان که دوو فونیمی جیاواز بوون ، نه وه بۆ تیکه له کردنیان له ریټووسدا پیوستیان به دوو نیگاری جیاوازه .

هه رچی بزوینی (ای - ۱۳) به له زمانی کوردیدا بهک فونیمه ، نه که دوو . هه رچه نده هه ندئ جار کورت و هه ندئ جار دریز ته له فوز ده کریت ، به لام نهمه ده وری و اتاگوری نابین . جا که ده وری و اتاگوری ، نه بین ، نه وه فونیمی تر ناهیتینه کابه وه . که فونیمی تریش نه بوو نیتر پیوست به نیگاری تر ناکات . له ده بیان وشه وه «بیر ، تیر ، شیر ، پیر ، میر ، سهر ، هه نجیر ، به نیر ...» ، که بزوینی (ای) دریز ده وتری ، نه گه کورتیش بکرینه وه وشه نی سوئ په پیدانای . جا وه که گشت لایه کمان ده زاین هه موو (ای - ۱۴) به کی ناوه راستی وشه ی

ماموستا مه سعورود دواي هیتانه نارای باسی کیشه ی همزه ، هاتوته سهر ایتکدانه وه ی باسی راسته و خوی نه و رایه ی که دهنگی پیش (ن) ی چاوگی له وشه ی وه که «کردن» و «رستن» دا به (قورس کردن) داده نی . پاش هیتانه وه ی هه ندئ نمونه (که زور به بیان ، هه ر نه وانن که له وتاره کانی زوویدا لیبان دواوه) ده تی : « من له نووسینی لیسه ره به پیشه وه ی خومدا ناوی نه و بچ هیزم نه و (قورس کردن - قورسای) چونکه نه بزوینی دریزه و نه کورته (واته نه نه لغه ونه وا ، نه بچ و نه که سه ره و نه فه تحه و نه بچ) نه ده شته وئ بزویس له و شوینه دا به کار به نیت : ناچار به کی ده برینی دهنگی بچ بزویته له حالته ی تایه تیدا نهم قورس کردن له گه له خویدا ده هینچ و هه ر که ناچار به که ش نه ما قورسایه که تی ده چسپ » (روشنبیری سوئ ، ژ ۸۰ ، ل ۵) . . . پیشتر روونمان کرده وه که دیارده ی ناوبراو دهنگه نه که قورس کردن . ئیستاش دینه سهر بهندی دوو دی له و کیشه به که هه ندئ جار دیاره و هه ندئ جار ونه . به پای نیمه نهم هوی بوون و نه بوونی هیز (البیره - Stress) له سهر نه و کورته بزویته .

به کیک له و کیشه گرنگانه ی فونه تیکی زمانی کوردی که هیتنا تیشکی رووناکمی یسان نه گه شتووه تی ، مه سه له ی هیز (البیره - Stress) . نه بوونی نهم جوره لیکۆلینه وانن که لیتیکی گه وره به له باسی فونه تیکی کوردیدا و بووته هوی جیا نه کردنه وه تیکه له کردنی هه ندئ دهنگ ، که نهمه ش له ریټووسدا دهنگی داوه ته وه . به وینه زمانه وانانی کورد بچ پیوانه ی عه ره بی وایان داناهه که له کوردبشدا دوو بزوینی (ای) هه به ، که به کیکیان کورته و نه وی دی بان دریز - واته به کیکیان وه که زیر (کسه) و نه وی تریان وه که (ای) . بچ جیا کردنه و دشیان دووه میسان به دوو (ای)

كوردی درێژو هیچ كاتیک كورت نییه ، نه‌نیا مه‌گه‌ر وشه‌به‌ك دوو (ی - تیدا بێ و هیتز (النبره - strass) بکه‌وێته سه‌ر به‌کیکیان ، نه‌وهدم نه‌وی‌دیان که‌میک کورتر ته‌له‌فوز ده‌کریت ، نه‌مه‌ش دیارده‌به‌کی فۆنه‌تیک‌ی‌سه‌و ناشکرایه هه‌ر بزوینێ هیتزی له‌سه‌ر بێ پتر ده‌رده‌که‌وێ ... (ی - ئی) کوتایی وشه‌ش که (هه‌ندێ جار کورت ده‌رده‌برێ هۆی نه‌وه‌که) هیتزی له‌سه‌ر نییه یاخود بووه‌ته (ی - لا) کونسۆنانت . جا به‌وپیته نووسینی بزوینێ (ی - ئی) ج به‌ دوو (ی) و ج به (ی - که‌شیده‌به‌کی له‌سه‌ر) هه‌له‌به .

هه‌ر له‌ کورت و درێژی به‌ده‌مدا هاتنی بزوینێ (وو - ئا) دا چه‌ندین نمونه‌ی ناشکرا هه‌یه . به‌وێنه ئه‌و بزوینێ له «نووسین ، پینووس ...» دا درێژتر ته‌له‌فوز ده‌کرێ وه‌ک له «نوسرا ...» ، هۆی نه‌مه‌ش نه‌وه‌به‌که له وشه‌کانی «نووسین ، پینووس ...» دا هیتز له‌سه‌ر ده‌نگی (وو - ئا) به‌لام له‌وشه‌ی «نوسرا ...» دا هیتز ده‌خه‌رتنه سه‌ر ده‌نگی (ا) ... له وشه‌ی «برین» دا (ی) درێژتر ده‌وترێ وه‌ک له وشه‌ی «بریندار» دا ، چونکه له وشه‌ی به‌که‌مدا هیتز له‌سه‌ر بزوینێ (ی) وه‌و له وشه‌ی دوو‌ده‌مدا له‌سه‌ر بزوینێ (ا) به ... له زمانێ کوردیدا دیارده‌ی توێزانه‌و‌دی هیتز له بره‌گه‌به‌که‌وه بۆ بره‌گه‌به‌که‌ زۆر باوه ، به‌لام به‌داخه‌وه له مه‌سه‌له‌ی رینووسدا ر‌د‌چ‌او نه‌کراوه ... (ا) هه‌ر به‌وچه‌شه‌نه باش ده‌رکه‌وتنی بزوینێ (ا) له هه‌ندێ باردا ، هۆی نه‌وه‌به‌که هیتزی له‌سه‌ره ، به‌لام ئه‌و بزوینێ که خۆی له په‌سه‌ندا زۆر کورته کاتی که هیتزی له‌سه‌ر نه‌بێ نه‌وه بزر ده‌بێ ... له‌و نمونه‌نانه‌ی ده‌رباره‌ی بسزوینێ (وو - ئا) و (ی - ئی) هیتنامانه‌وه ، بینمان له‌باره‌ی بێ هیتزیدا وه‌ک (سه‌ر) و (زیر) ده‌وترین - واته نیو نه‌وه‌ندی نه‌سلی خۆیان له‌سێ دێ . جا بۆیه سه‌ر نییه نه‌گه‌ر بزوینێکی ئیجگار کورته‌ی وه‌ک (ا) له‌باره‌ی بێ هیتزیدا به‌ ده‌رکه‌وتنی ئاسایی به . به‌مه‌دا ده‌رکه‌وت نه‌گه‌ر ده‌نگی هیتزی له‌سه‌ر نه‌بێ ، نه‌وه کورتر ده‌وترێ وه‌ک نه‌و‌دی هیتزی له‌سه‌ر بێ . جا بۆ پاراستنی قالی وشه‌ راست وایه له هه‌ردوو حاله‌ته‌که‌دا - واته بونی هیتز نه‌بوونی‌دا - وه‌ک به‌ک بنوسرین . نه‌مه‌ش کاریکی راسته‌و له‌گه‌ل زانستی زماندا ده‌گونجێ .

سه‌ره‌رای مه‌سه‌له‌ی هیتز ، هه‌روه‌ها بۆ زێده‌ روون‌کردنه‌وه له هه‌ندێ کیشه‌ی دی ده‌دوێم ، که ئه‌وانیش هه‌ر به‌هۆی نه‌بوونی ئیکۆلینه‌و‌دی فۆنه‌تیکه‌وه له رینووسدا گه‌روگرتیان په‌یدا‌کردوه ، به‌وێنه وه‌ک نه‌نووسینی هه‌ندێ پیت و په‌یره‌وی نه‌کردنی پاراستنی بناغه‌ی وشه‌و کاری فۆنه‌تیک له رینووسی کوردیدا :

وشه‌کانی وه‌ک : وچان / ووجان ، وژه / وژه ، ولات / وولات ، ورگ / وورگ ، ورتسه / وورتسه ، ورووژان / وورووژان ، ورووکانه / وورووکان ، وریا / ووریا ، وپ / ووپ ، وپه / ووپه ، وپینه / وورپینه ، وس / ووس ، وسل / ووسل ، وسمه / ووسمه ، وشه / ووشه ، وشک / ووشک ، وشر / ووشتر ، وتن / ووتن ، وتار / ووتار ، وزه / ووزه ... که به‌ ده‌نگی (و) کونسۆنانت ده‌سته‌بێ ده‌کن ، هه‌ندێ له‌و راپه‌دان که به‌ به‌ک واو بنوسرین هه‌ندیکیش نووسینی دوو واو په‌سه‌ند ده‌کن .

به‌شیک له‌وانه‌ی به‌ک واو ده‌نووسن ، بێ نه‌وه‌ی بیران له‌ کوردیته‌وه ، هه‌ر له‌خۆرا وایان به‌لاوه‌ باشته ... هه‌رچه‌نده به‌شه‌که‌ی دی له‌نه‌نجامی ئیکدانه‌وه‌و بۆچوونه‌وه ئه‌و هه‌لوێسته‌یان وه‌رگرتوه ، به‌لام تا راده‌به‌ک که‌وتونه‌ته هه‌له‌وه . مامۆستا مه‌سه‌وود محهمه‌د که لایه‌نگه‌ری به‌ک واو نووسینه به‌لکه‌ی نه‌وه‌به‌که ده‌تێ : « له نووسینی ئه‌و وشانه‌ی به (ر) قه‌له‌و ده‌سته‌بێ ده‌کن ، نووسه‌رازه‌ ده‌لێن پیتوبست نییه نیشانه‌ی (ر) قه‌له‌و بخه‌رتنه سه‌ر ، چونکه هه‌میشه ده‌نگی (ر) له سه‌ره‌تای وشه‌دا به قه‌له‌وی ده‌رده‌بردیت ، که‌واته لزووم به نیشانه‌ ناگات (ا) . که ئه‌م ئیکدانه‌وه‌به‌و ئه‌و بریاره قبول بکریت ، ده‌بێ به‌نیه‌بت وشه‌ی (وچ ، وشه ، وژه ...) یسه‌وه هه‌مان ئیکدانه‌وه بکریت » (١٢) . له سه‌رته‌که‌وه جیاوازی له‌نیوان (ر)ی سه‌ره‌نای وشه‌و (و - w)ی کونسۆنانتدا ، که کورته بزوینێ (و - w) یان (ا)ی به‌دوادا دیت ، هه‌یه . له سه‌رته‌که‌وه فریدانی وینێ ده‌نگیک ده‌بیتته هۆی په‌یدا‌بوونی ناته‌واوی له پارچه‌ پیکه‌تیه‌ره‌کانی وشه‌دا . جا که تیکرای ده‌نگه‌کانی وشه‌به‌ک وینیه‌یان ناشکرا نه‌بوو ، نه‌وه ئه‌و په‌چاو نه‌کردنه نه‌ک هه‌ر لادانه له ریره‌وی زمانه‌وانی ، به‌لکه‌و له زۆر رووشه‌وه ده‌بیتته گه‌روگرت . به‌وێنه ئه‌گه‌ر

تماشای وشی «وزه» بکهن دهبین له چوار
 دهنگ (و - w / و - u / ز - z / e - o) و
 دوو برکه (و - w / و - u / ز - z / e - o) پیکهاتوو له
 هر برکه په کیاندا بزویڼ هیهو وک ناشکراشه
 مبرجه له برکه دا بزویڼ هین . جا که هم وشه به
 دوو واو نووسرا ، نهوه هیتج دهنکیان بن نیکسار
 نابینو هیچ برکه په کیان ناته واوی بن ناکه وئ . که
 دهنگه کانبش له نووسیندا وینه یان وا پروون بن ، نهوه
 کیروگرفت نابه ته ری . بهلام بیتوو نهو وشه به بهک
 واو بنووسین ، نهوه دهنکیان بن وینه دهنیتته ووه
 برکه په کیان کهم دیتن . سره پای هموو نهوش ،
 نهوه سر له قوتابیانو نهوانه ی فیری زمانی کوردی
 دهن تیک ددهات . بن گومان له دانانی ریتووسدا زور
 گرنگه مهسه له ی پروه ردهش ره چاو بکری .

هنديک لهوانه ی دوو واو دهنووسن ، بههله
 وا تن گه یشتون که نهو جوره وشانه به بزویڼی
 (و - w) دهست پڼ دهکن . هرچنده کومه لی
 دووم له ریگه ی ایکنده نهوه بۆ نهوه چووز، که بهدوا
 دهنگی (و - w) ی کونسونانتي سره تادا کورته
 بزویڼی (و - w) دیت ، بهلام لیکولینه ووه ی
 ته واویان نه کردوو . له م پرووه ووه بۆ چوونی ماموستا
 نووری عهلی نهمین ، بهتابه نی که پیکهاتی برکه کانی
 نهو جوره وشانه بوونی نهو کورته بزویڼی
 (و - w) ی کردوته بهنگه ی دوو واو نووسین (۱۲) ،
 پایه کی زانستیبه و شایانی باسه . بهلام له گهل
 نهوشدا بۆ ته واو پروونکردنه ووه چه سپاندنی نهو
 پایه هندی لایه نو بهنگه ی دی ههن ، که
 لیتیان ده دویتن .

بهر له هموو شتیک گومان لهوه دا نیبه که
 نهو وشانه به بزویڼی (و - w) دهست پڼ ناکهن ،
 چونکه وک ناشکرایه نه گهر بزویڼ بوايه ، دهبوو
 (ن - n) له پتشیانه ووه په یدابین و بووتری « نووشه »
 نووریا ، نووشک ، نوورته . . . « . ده شزاین که وا
 ناوتری .

گومان نیبه که دهنگی سره تای نهو وشانه
 (w) ه ، بهلام دهن بکولینه ووه بزاین دووم دهنگ
 (u) م یان (ا) ه . جا که گه یشتینه نهو نهجامه ،
 نهوساده توانین بریار بدهین که چۆن بنووسری . .
 له فهرهنگه که ی ماموستا توفیق وهی و س .
 نهدمونس دا تیکرای نهو وشانه ی به (و - w)
 کونسونانت دهست پڼ دهکن ، پیتی (u) یاز بهدوا
 هاتوو ، نهوش نهوه دهرده خات که نهو دوو زانابه

باوهریان وابه دهنگی دوومی نهو وشانه کورته بزویڼی
 (u) ه (۱۴) . له فهرهنگی ماموستا قه ناتی کوردژدا
 زوربه ی وشه کان هر بهوجه شنه توامارکراون ، بهلام
 چهند وشه بهک به هردوو شتیه - واته پیتی دووم
 (u) و (ا) - نووسراون . نهوش نهوه ده گه بهنچ که
 ماموستا کوردژ وای بۆ چووه که له هندی وشه دا
 دهنگی دووم دوور نیبه (ا) بیت (۱۵) .

من له وریابه دام که دهنگی دوومی زوربه ی هره
 زوری نهو جوره وشانه کورته بزویڼی (u) ه ، بهلام
 وشه ی نهو تزیان له ناودا ههن ، که بهدوا (و - w) ی
 کونسونانتي بزویڼی (ا) هاتوو . بن گومان نامیری
 تابه تی پتوانه کیشانه ی دهنگر قول بوونه ووه له
 یاسای فونه تیکی زمانه که ماندا باشترین ریگه ی
 ساغ کردنه و دی نهو ریگه به به . بهداخه ووه نیمه هیتشا
 نه بوونه ته خاوه نی نهو جوره نامیرانه و لیکولینه و دی
 فونه تیکی زمانه که شمان هیتنده کزه تازه به ناسته م
 تویرزی سره ووه ی خهریکه دهرده که ویت . جا منیش
 لیره دا هر نهوه ندهم له دهست دی که لهو تویرزانه ی
 سره ووه بهلکه بیتنه ووه .

بۆنموونه له زمانی کوردیدا (گوئن - goun)
 یشو (ووتن - wutn) ش دهوتری . گورانسی
 دهنگی (و - w) ش به (گ) هیه . دیاره که
 (گوئن) و (وتن) هر بهک وشه نو تنیا به کم دهنگ
 گورانی به سره دا دیت . له (گوئن) دا ناشکرا دیاره که
 دووم دهنگ کورته بزویڼی (و - w) ه . جا بهویڼه
 له (وتن) یشدا هر همانوزویڼ بهدوا (و - w) دا
 هاتوو . . . له وشه ی (حوشر / ووشر) یشدا
 همان دیارده دهبین - واته دهنگی (ح) و

به بهک ده گورد ریته ووه . بزویڼی (و - w) ش په وان
 لهدوای (ح) هوه هاتوو . جا دهن هر (u) ش بسن
 بهدوا (w) شدا هاتن .

بهمداو به گوی راگرتن له تله فوز کردنی زوربه ی نهو
 جوره وشانه وا دهرده که وئ که دهن بهدوا (و - w) ی
 کونسونانتي کورته بزویڼی (و - w) بیت / بهلام
 پتویسته سرنج بۆ نهوه رابکیشین که بزویڼه کانی
 دیش به ناشکرا له وای (و - w) هوه دین ، وک :
 « وازه تیان ، واهه ، وانه ، وانه . . . وههن ،
 وهین ، وهجاخ . . ویل ، ویر ، ویزه ، ویرا . .
 هته » . جا که وا بو پتویسته بسر له ووش بکه بنه ووه
 که نایا کورته بزویڼی (ا) بهدوا (و - w) دا
 دیت یان نه ؟

نه گهر له هردوو دیالکتی سره کیی کوردیدا

(ا) نیشانه‌ی (ان) ی کو :
 $\text{mûrû} + w + \text{an} \longrightarrow \text{mûrûwan}$
 $\text{berû} + w + \text{an} \longrightarrow \text{berûwan}$
 (ب) نیشانه‌ی (ه‌که‌ی) ناسیای
 $\text{arezû} + w + \text{eke} \longrightarrow \text{arezûweke}$
 $\text{terazû} + w + \text{eke} \longrightarrow \text{terazûweke}$
 (ح) نیشانه‌ی (ه) ی ناسیای
 $\text{tû} + w + \text{e} \longrightarrow \text{tûwe}$
 $\text{eû} + w + \text{e} \longrightarrow \text{eûwe}$
 ... و هندیکی تر :

راسته لهم حاله تانه‌دا بزویتنی (وو) ی
 کوتایی وشه که که میک له باری ناسایی کورتتر
 دهوتریت ، بهلام نهم دیارده‌یه که هوی جن گویتنی
 هیز یان پیکه وه هاتنی دنگی ویکچوو یاز. دهنگه کانی
 ده‌روبه‌ر... ه ، نابی بیته هوی شیواندنی بناغی
 وشه .

هندیکی کهس بچ‌نهدی بیر له ناکام بکهنه‌وه ایان
 باش زانیوه چۆزه به‌ده‌مدا دیت هر به‌وجه‌شنه
 بینوسن . له سه‌ریکی تریشه‌وه نادرستی نیگاری
 بزویتنی (وو - u) نووسه‌رانی ناچار کردوه
 فزلی هله به‌سه‌ر راستا بدن . بۆنمونسه
 ده‌نوسن (جوانوه‌که ، دووم ، جووه ...) ،
 که‌چی راسته‌کی (جوانوه‌که ، دووم ،
 جووه ...) به . شیدی ناله‌باری سی و او
 به‌دوایه‌کدا هاتن وای له خه‌ک کردوه او‌یکیان
 فری بدن . به‌آی له یروی یروخساره‌وه دوو و او
 جوانتروه سی و او به‌یه‌که‌وه نووسن ناشیرینه ،
 بهلام له یروی ناوه‌رۆکو واقعی زمانه‌وانیبه‌ره دوو
 و او هله‌یه‌و سی و او ناشیرینه که راسته .

به‌یتی ریئوسی کویش که له‌بریتی دوو و او
 (و - که‌شیده‌یه‌کی له‌سه‌ر) په‌سه‌ندکراوه ، ده‌وو
 بنوسن (جوانوه‌که ، دووم ، جووه ...) ،
 که‌چی ده‌نوسن (جوانوه‌که ، دووم ، جووه ...) .
 لیره‌دا کورت‌بونه‌وه کوی به‌وه‌له‌یه‌دا بردوه که
 وینه‌ی فۆنیمی (و - u) له‌جیتی وینه‌ی فۆنیمی
 (و - u) دابنیت . وه‌ک ناشکرایه ، له‌یروی
 زانستی زمانه‌وه هله‌یه‌ وینه‌ی فۆنیمیک بۆ
 فۆنیمیکی تر دابنری . سه‌ره‌رای نه‌وه نهمه‌ بناغی
 وشه تیک ده‌دا چونکه نه‌گه‌ر له‌یروی وینه‌ی نه‌و
 نووسینه‌وه وشه نیشانه‌کان له‌یه‌ک جیابکه‌ینه‌وه ،
 نه‌ره (جوانو ، دو ، جو) ده‌مینینه‌وه . جا
 لهم‌سه‌ره‌شه‌وه هله‌یه‌کی‌ترین سه‌ر هله‌ده‌دات .

به‌راوردیک له‌نیوان هندی له‌ی چۆره وشانه‌دا بکه‌ین ،
 بۆمان ناشکرا ده‌بن ، که حالته‌ی نه‌وتو هیه‌ به‌دوا
 (و - u) کۆنسۆنانتی سه‌ره‌تای وشه‌دا کورته
 بزویتنی (i) دیت . به‌ وینه له‌ کرمانجی ژوو‌روودا
 ده‌وتری « هرچ - wirç) هسک -
 wirç ... » ، له‌ کرمانجی خوارووشدا « ورج -
 wirç ، وشک - wirç ... » . دیارده‌ی
 گۆرانی ده‌نگی (ه - h) به (و - w) باره‌و
 کیشه‌ی له‌سه‌ر نیبه . هرچی دووم ده‌نگه له
 دیالیکتی ژوو‌روودا ناشکرایه که کورته بزویتنی (i) وه
 به‌هیچ جۆرتیک (u) نیبه‌وه هیچ کات « هرچ -
 wirç ، هوشک - huçk / نالین ، به‌ویبیه
 ده‌بن له‌ دیالیکتی خوارووشدا ده‌نگی دووم (i) بزوو
 وشه‌کان « ورج - wirç ، وشک -
 wirç ... » بن .

به‌ویبیه ده‌بسی له‌پیشه‌ره هندی کیشه‌ی
 فۆنه‌تیکي زمانه‌که‌مان ساغ‌بکه‌ینه‌وه ، نه‌وسا بریاری
 نووسینی به‌ک و او یان دوو و او به‌هین : نه‌گه‌ر ناشکرا
 بوو که به‌دوا ده‌نگی (و - u) دا کورته بزویتنی
 (و - u) هاتوه ، نه‌ره له‌به‌ر نه‌وه هویانه‌ی پیشتر
 نیشانمان دان ، باشتره به‌دوو و او بنوسری . (۱۶)
 خۆ بیتوو کورته بزویتنی (u) ی به‌دوادا بیت ، نه‌وه‌م
 راستر وایه به‌یه‌ک و او بنوسری (۷۱) .

ده‌زانین له‌ وشه‌کانی « دوو ، مو ، موورو ،
 به‌روو ، ناره‌زوو ، جوانو ، ته‌رازوو ... » دا ده‌نگی
 کوتایی بزویتنی (و - u) دریزه‌وه نهمه له
 ریئوسی باوی کوردیدا دوو پیتی وای بۆ کراوته
 نیگارو کویش پیتیکی و او که‌شیده‌یه‌کی له‌سه‌ر بۆ
 په‌سه‌ند کردوه ... هه‌روه‌ها نه‌وش ده‌زانین که
 دوو ده‌نگی بزویتنی پیکه‌وه نایه‌ن و له‌ حالته‌سی
 پاراستنیاندا کۆنسۆنانتی (y - y) یان (و - u)
 دینه‌ نیوانیانه‌وه . بۆنرونه کاتی نیشانه‌ی (ان) ی کو
 بخریته سه‌ر وشه‌به‌ک که کوتایی به‌ بزویتنی
 (u ، y) هاتبسی ، نه‌وه کۆنسۆنانتی
 (y - y) په‌یداده‌بن ، وه‌ک :

بر + ی - y + ان = برایان
 بچ + ی - y + ان = بچیان

به‌لام نه‌گه‌ر وشه‌به‌ک کوتایی به‌ بزویتنی
 (و - u) بیست و نیشانه‌یه‌کی به‌ بزویتنی
 ده‌ست‌بچ کردوو ی بۆه بلکینری ، نه‌وده‌مه له‌نیوان
 وشه‌ نیشانه‌که‌دا کۆنسۆنانتی (و - u) دینه
 کابه‌وه . به‌وینه :

ئەودى لەم بارە يەوہ پتر جیتی رەخسە بئى ،
 ئەو يە لە چاپەمەنيیەکانى كۆردا ، بە تايبەتى لەوانەى
 مامۆستا مەسعود محەمەددا وشەى (dūwem)
 نووسراوہ (دوہم) . باشە ئەم وشە يە كە لە
 دۇ + و - + م + e + w + m + dū ()
 پتکھاتووہ ، کوا پیتی (و - س) هەكەى ؟ . خۆ ئەگەر
 لە سەر بناغەى ئەم جۆرہ نووسینە تماشاى پۆنانى
 ئەو وشە يە بکەين ، ئەوہ دەبينين لە
 (د + و - + م) سازبووہ ، واتە لە نيگارەکانى
 وشەى (دۇ)دا تەنيا پیتی دال ديارە . بەلاى منەوہ لە
 ھەموو روويەکوہ نووسينى (دوہم) ھەلە يە ، جا
 با لە ھەندى ناوچە بزويئشى (ۇ)ش قووت بدرئى .
 بەو پتتە بئ دەبئ لە نووسيندا دالە کلۆرەكەى
 نەنووسرئى .

بەپرەوى كردنى پاراستنى بناغەى وشەو كارى
 فۆنەتيك ھەندى حالتى دىي وشە دىئيتتەوہ بىر :
 ئەگەر دوو دەنگى ويكچوو ياخود ليك نزيك
 بکەونە پال يەك ، ئەوہ لە دەبريندا يەكيكيان
 و ن دەبئ . بەويتە كاتى نيشانەى (تر)ى بـراورد
 ئيزافەى سەر وشەى «كورت» دەكەين ، ئەوہ
 دەبيتە «كورتتر» ، بەلام لە دەبريندا دەوترئ
 «كورتتر» . «پالك كردن» كە لە (پالك) و
 (كردن) پتکھاتووہ ، بە «پا كردن» بەدەمدا دىت .
 وشەى « دەستكەوت » كە لە (دەست + كەوت)
 سازبووہ بە « دەسكەوت » تەلەفوز دەكرئ ، چونكە
 لە سەرتيکەوہ دەبرينى سچ دەنگى (س ، ت ، ك) ي
 كۆنسۆنانتى كپ پتکەوہ خۆش و ئاسان نيە ، لە
 سەرتيکى تريشەوہ لە زمانى كوردیدا (ت) كە لەدواى
 (س) ھوہ دىت ، زۆر جار قووت دەدرئ . بەويتە لە
 زۆر جيتگە (دەست) دەبيتتە (دەس) ،
 (مەبەست) دەكەنە (مەبەس) . . .

بە راي من راست نيە ئەو جۆرہ وشانە لە سەر
 بناغەى تەلەفوز بنووسرئى ، بەلكو لە نووسيندا
 پتويستە شتوہى پتکھاتنيان رەچاوبكرئ و ئەو
 پەرياندى و ن بوون و تیکە لاوبوونە رەنگانەداتەوہ -
 واتە راسترە بنووسرئى : كورتتر ، پالك كردن ،
 دەستكەوت . . .

بەراستى تى چوونى دەنگى (ت) پوون كوردنەوہ و
 ليكۆلينيەوہى تەواوى دەوئ ، چونكە لە زۆر جيتگەدا
 بئ رەچاوكردنى نيتيكي و دووربى نيتوان دەنگەكان ئەم
 (ت) ھە دەقترئ ، وەك دەوترئ (دەروا) لە جياتى
 (دەروا) . ياخود لە شتوہ ئاخاوتنى سلتيمانى زۆر

جيتگەدا (ت) ھەكە كلۆر دەكرئ ، وەك كە دەليين
 « ئەمە . . . (و) لەجى » لەبريتى « ئەمەت لەجى » ،
 ياخود « راي . . . (و) ليتتە » لەجياتى « رات ليتتە » . . .
 بئ گومان ئەو جۆرہ قرتاندى و كلۆر كوردنە كە
 تايبەتى بە ناوچە يەك ، نابئ لە زمانى ئەدەبىي و
 نووسيندا رەنگ بەداتەوہ .

ھەروەھا ئەگەر (ى) ئيزافە بخريتتە سەر
 وشە يەكى كۆتايى ھاتوو بە بزويئى (ى) ، ئەو كاتە
 نيشانەى (ى) ئيزافە لە تەلەفوزدا دەرناكەوئ ،
 وەك : « پتوي قەمچووغە ، ماسى گەورە . . . » .
 بۆ نيشاندانى بارى پتزمانى و بوونى دۆخى ئيزافە .
 باشتر وايە (ى) ئيزافەكە بنووسرئى و بەلام با
 نەخويتندريتتەوہ - واتە پتويستە بنووسرئى :
 « پتوي قەمچووغە ، ماسى گەورە . . . » . بەداخوہ
 كۆرى زانيارى كورد تەنيا بەدەمدا ھاتنى ئەو وشانەى
 رەچاوكردووہە بريارى داوہ ، ئەگەر (ى) ئيزافە
 چووہ سەر ئەو وشانەى كۆتايان بە دەنگى (ى) دىت
 نەنووسرئى . (۱۸)

وەك ئاشكرايە لە پتکھاتنى كردارى داخوواى و
 ئيلزاميدا نيشانەى (ب) ھاريكارە . ھەندى جار ئەو
 (ب) ھە قووت دەدرئ و زوربەى نووسەرانيش لە سەر
 بناغەى ئەو بەدەمدا ھاتنە دەنووسن : (پاكە ، ھەلگەر ،
 وەرگەر . . .) . بەلئ خەلك نازادە كە بە پتتە رايھاتنى
 زمان و شتوہى ناوچەى خۆى نووسراو بخويتتتەوہ ،
 بەلام ئەمە نابئ كار لە شتوہى نووسينەكە بكات . جا
 راست ئەو يە لە نووسيندا بنچينەو قاتبى وشە
 پياريزرئى . بەويتتە پتويستە بنووسرئى (پاكە ،
 ھەلگەر ، وەرگەر . . .) .

لە شتوہى ئاخاوتنى سلتيمانيدا زۆر جار ئەوہ
 بەرگويئ دەكەوئ كە دەنگى (د) كلۆر دەكرئ ، وەك
 (منال) لەبريتى (منال) ، (مەحموو) لەجياتى
 (مەحمود) ، (كوانى) لەبريتى (كراندى) . . .
 سەرپاي ئەوہ ھەندى لە نووسەران پتشنياريان
 كردووہ كە نيگارى بۆ بکيشريت . با شتوہى سلتيمانى
 بناغەى زمانى ئەدەبىشان بيت ، بەلام نە ئەو
 شتواندەنە نە ئەو تايبەتى بە ناوچە يە راست نيە نە
 نووسين و زمانى نووسيندا شوئ پتياز، ديار بئ .
 مامۆستا توفيق وەھبش كە لەم بارە يەوہ نووسويتتى:
 «(د)ى كلۆر دەبئ بەجاري بکريتتە دەرەوہ لە زمانە
 ئەدەبىيەكەمان ، وە ئەو جئ يانە شدا كە (د) ھە كلۆرەكان
 كەوتوون ، يان گويان بە دەنگيتكى تر ، (د)ى پتتەو

بخزیتنهوه کار « (۱۹) ، ته‌واو ئه‌و پرایه‌مان ده‌چه‌سپیتتی .

ده‌زانم ئه‌و چه‌ند باسه‌ی سه‌ره‌وه تاراده‌یه‌ک دور که‌وتنه‌وه‌یه له‌مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی ئه‌م وتاره ، به‌لام له‌و پریکه‌یه‌وه و‌یستومه ئه‌وه روون‌بکه‌مه‌وه ، که له‌ لیکۆلینه‌وه‌ی فۆنه‌تیک و پینووسی کوردی‌سدا په‌چاو‌کردنی دیارده‌ی کورت‌کردنه‌وه‌ی تێ‌چوون و گۆرانی ده‌نگ زۆر گرنگه . هه‌روه‌ها کیشه‌ی کورته بزۆینی (ا)ش له‌ زۆر پووه‌وه نێزیکیی له‌گه‌ل ئه‌و باسه‌دا هه‌یه .

ئه‌گه‌رچی رای ئیته‌و مامۆستا مه‌سه‌وود مه‌حمه‌د له‌ هه‌ندێ کیشه‌ی فۆنه‌تیک و رینووسدا به‌ک ناکه‌ون ، به‌لام ئه‌مه ئه‌و راستییه‌م لێ ناشیوتینت که ئه‌و وتارانه‌ی ده‌رباره‌ی فۆنه‌تیک و پینووسی کوردی نووسیونی به‌ به‌ره‌می باش و سه‌رکه‌وتوو و زانستی ئه‌و مه‌بدانه‌ دابنیت و له‌و راپه‌دا به‌م که له‌ لیکۆلینه‌وه‌ی زمانی کوردیدا گه‌لێ ده‌ستکه‌وتی گه‌وره‌و نویستی هیناوه‌ته ئه‌نجام .

په‌راویزه‌کان :

(۱۰) به‌ رای ئیته‌و ، نووسیمان وه‌ک نووسینی هه‌ندێ له‌ زمانه ئه‌وروپایه‌یه‌کان ، به‌تایبه‌تی بوو هه‌له‌نه‌کردن له‌ نووسین و خۆیندنه‌وه‌ی هه‌ندێ وشه‌داو بوو تۆمار‌کردنیان له‌ فه‌رهه‌نگدا پێویستی به‌ بوونی نیشانه‌ی (هێز - STRESS) . هه‌رچه‌نده بوونی ئه‌و نیگاره گیروگرفت ده‌ره‌و‌پینتته‌وه ، به‌لام پێویست ناکا بوو هه‌موو وشه‌به‌ک به‌کاربه‌یتنێ ، به‌لکه‌ ته‌نیا له‌ کاتی پێویستدا بوو جیا‌کردنه‌وه .

(۱۱) وه‌نه‌پێ تیکرای، نووسه‌ران بلین پێویست نییه نیشانه‌ی (ر)ی قه‌له‌و بخزیته سه‌ر ، چونکه هه‌میشه ده‌نگی (ر) له سه‌ره‌تای وشه‌دا به قه‌له‌وی ده‌رده‌برداریت . . . من به‌ش‌به‌حالی خۆم لایه‌نگیری ئه‌و راپه‌ نیم و واتن‌ده‌گه‌م ئه‌و که‌سانه زۆر به‌هه‌له‌دا چوون ، چونکه له‌ زمانی کوردیدا دوو فۆنیمی (ر) و (پ) هه‌یه - واته به‌کێک لاوازر به‌کێک قه‌له‌و . به‌و‌یتنه له‌ وشه‌ی «که‌ر»دا ئه‌گه‌ر فۆنیمی (ر) بکریت به‌ (پ) ، ئه‌وه وشه‌ی (که‌ر) به‌یادده‌بێ که جیا‌وازیه‌کی ته‌واو له‌ مانایاندا هه‌یه . جیا به‌پێی ئه‌و پێویستی به‌ له‌ پینووسی کوردیدا دوو پیت بوو ئه‌و دوو فۆنیمه

دانراون ، که ئه‌وه‌ش نیشانه‌ی جیا‌کردنه‌وه‌یانه . جیا هه‌ر له‌به‌رئه‌وه‌ی هه‌موو (ر)یه‌ک که له سه‌ره‌تای وشه‌ی کوردییه‌وه دیت قه‌له‌وه‌و کورد هیچ کاتیک ده‌م به (ر)ی لاوازا ناکه‌وه ، راست نییه بچین وینسه‌ی فۆنیمیکی تر له‌جیسی دابنیتین ، به‌تایبه‌تی که ئه‌و فۆنیمه وینسه‌ی خۆی هه‌بێ . دانانی وینسه‌ی فۆنیمیک بوو فۆنیمیکی تر ، نه‌ک هه‌ر په‌یره‌وی نه‌کردنی ده‌ستوره سه‌ره‌تایی به‌کاتی زمانه‌وانی به‌ ، به‌لکه‌و په‌یدا‌کردنی گیروگرفتیکی نویشیته .

(۱۲) مه‌سه‌وود مه‌حمه‌د ، سه‌رچاوه‌ی ناوبراو ، رینووسی کۆر ، ل ۲۷۴ .

(۱۳) نووری عه‌لی ئه‌مین ، رابه‌ری بوو ئیملا‌ی کوردی ، به‌غدا ، ۱۹۶۶ ، ل ۳۲ - ۳۳ .

(۱۴)

Taufiq wahby and C. J. Edmonds ,
A Kurdish — English dictionary , London ,
1966 , P. 154 — 155 .

(۱۵) قه‌ناتی کوردو ، فه‌رهه‌نگی کوردی -
پووسی ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۰ ، ل ۷۹۲ - ۷۹۳ .

(۱۶) ئه‌و دوو واو نووسینه‌ش هه‌موو گیروگرفته‌کان لانا‌باو به‌شیکیی هه‌ر ده‌میتن ، چونکه دوو واو که به‌که‌میان وینسه‌ی کۆنسۆنانتی هه‌ و دووه‌میان، وینسه‌ی کورته بزۆینی هه‌ خاوه‌نی به‌ک نیگاران . جیا ده‌میتک کیشه‌ نامیتن که له ئه‌لفووبیسی هه‌ره‌به‌یدا نیگار بوو ش بکیشری .

(۱۷) ئه‌میش ئه‌و نانه‌واوییه‌ی هه‌ر تێسدا ده‌میتن ئه‌گه‌ر ئه‌و رینووسه وینسه‌ی ده‌نگی ی بوو زیاد نه‌کری .

(۱۸) بره‌وانه : کۆری زانیاری کورد ، رینووسی کوردی ، «گۆفاری کۆری زانیاری کورد» ، ب ۲۶۱ ژ ۱ ، به‌غدا ، ۱۹۷۳ ، ل ۳۶۴ - ۳۷۹ .

(۱۹) تۆفیف وه‌هیی ، ئه‌سلی پینه‌ قالی (ئه‌ی) شیوه‌ی سلیمانی ، «گۆفاری کۆری زانیاری کورد» ، ب ۱ ، ژ ۱ ، به‌غدا ، ۱۹۷۳ ، ل ۳۱ .

